

Сыргабаев С., Исаев К.

КЫРГЫЗ ЖАШТАРЫНЫН СОЦИАЛДЫК БЕЙНЕСИНЕ СҮРТҮМДӨР

Сыргабаев С., Исаев К.

СОЦИАЛЬНОЕ ПОЛОЖЕНИЕ КЫРГЫЗСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Жааштар биздин келечегибиз деп жогорку жана кадыресе трибуналардан көп эле сайрап жүрөбүз. Бирок, тилекке каршы жааш муундун чыныгы абалы, коомубуздун динамикалуу жаңылануу жолунда алардын аң-сезиминин өзгөрүү, баалуулуктарынын, социалдык-саясий багыттарынын өнүгүү вектору каякты көздөй бара жатат деген сыяктуу суроолорго илимий негизде жооп издөө көз жаздымда калып келет. Ушул тапта республикада жааштар маселеси менен профессионалдуу илимий түрдө алектенген бир да илимий мекеме түгүл, кичинекей лаборатория да жок. Мисалы, коңиу Орусияда 30 жылдан ашуун убакыттан бери жааштар маселелерин изилдеген атайын институт иштеп келет. Ал эми бизде жааштар чөйрөсүндө болуп жаткан процесстерди эч ким так билбейт, себеби илимий изилдөөлөр өтө аз. Мына ушундай шартта мамлекеттик жааштар саясатын жүргүзүү ылай суудан балык кармоого жасаган аракеттей эле сезилет. Ушул ойлор менен буулугуп турганыбызда Өкмөт башчыбыздын массалык маалымат каражаттарына берген интервьюсунда жакында жааштар иши боюнча өз алдынча мамлекеттик орган түзүлөрү жөнүндө билдирүүсү бизди бир топ кубандырды. Келечекте жааштарга карата мамлекеттин саясаты өзгөрөөрүнө ишеним пайда болду. Жааштар маселеси бардык мезгилде өз актуалдуулугун жоготкон эмес, ал эми 2009-жыл жыл Шанхай Кызматташтык Уюмуна мүчө өлкөлөрдө эл аралык жааштар жылы, андан көп өтпөй биздин өлкөдө да Президенттин ушул жылдын 14-апрелдеги №200 жарлыгы менен жааштар жана балдар жылы деп жарыяланышы да бекеринен эместир.

Учурда Кыргызстан КМШ мейкиндигиндеги коому «жаш» деп эсептелинген мамлекеттердин катарына кирет. Себеби, расмий статистикалык булактар тастыктагандай, акыркы он жылдын ичинде 14-төн 35 жашка чейинки жарандардын саны жыл сайын 1-2%га динамикалуу түрдө өсүп, азыркы тапта өлкө калкынын жалпы көлөмүнүн 48%ын, б.а. 2 млн. ашык адамды түздү. Бул жаш муун жакынкы келечекте негизги коомдук өндүрүүчү күч катары интеллектуалдык, саясий, экономикалык, маданий элитанын ордун басат, демек алардын баалуулуктары, социалдык-саясий багыттары бүткүл коомдун өнүгүү багытын аныктайт деп айтсак жаңылышпайбыз. Андыктан, жаштардын арасындагы болуп жаткан социалдык процесстерди изилдөө, деги эле алардын бүгүнкү социалдык бейнеси кандай деген суроого жооп табуу социологдор үчүн гана чоң кызыгууну туудурбастан, мезгилдин маанилүү талабы болуп

калууда. Себеби турмушка ашырылып жаткан жалпы реформалар, билим, илим, мамлекеттик жаштар саясаты, жумуштуулук, миграция, саламаттыкты сактоо ж.б. чөйрөлөрдө иштелип чыгып жаткан программалар жаштардын жашоо турмушуна түздөн-түз байланыштуу болуп, алардын эффективдүүлүгү ушул жаш жарандардын абалы тууралуу илимий маалыматтарга таянганда гана жетишилет.

Азыркы кыргыз жаштарынын социалдык-саясий багыттарынын өзгөчөлүктөрүнө кененирээк токтолуу максатында 2004 жана 2009-жылдары жүргүзүлгөн социологиялык изилдөөлөрдүн орчундуу жыйынтыктарына кайрылсак. Бул изилдөөлөр 17-жаштан 35-жашка чейинки жарандардын арасында өтүп, атайын социологиялык ыкма менен иргелип алынган 2000ден ашык респонденттердин репрезентативдик тобун өзүнө камтыды. Тактап айтсак, 2004-жылы Чүй, Талас, Ош жана Жалал-Абад областтарында жашаган 1578 адам, анын ичинде 850 эркек, 728 аял, улуту боюнча: 1107 кыргыз, 380 славян улутундагылар (орус, украин, белорус ж.б.у.с.), 91 башка улуттардын өкүлдөрү, ал эми 2009-жылы Бишкек шаарында жашаган 532 жаш жарандар, анын ичинен эркектер - 216, аялдар – 316, кыргыздар – 428, калгандары башка улуттун өкүлдөрү болуп сурамжылоого алынган.

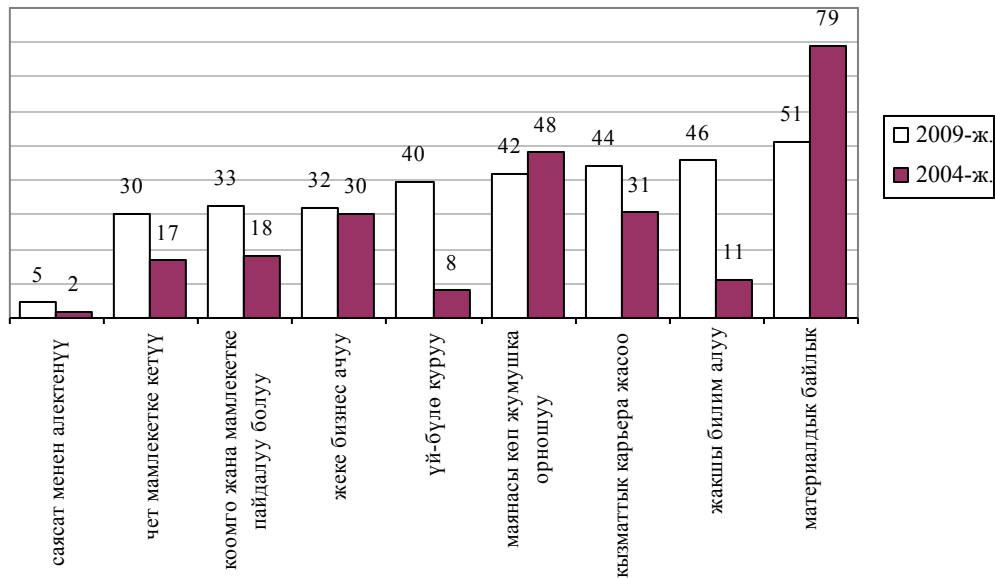
Мына ушул изилдөөлөрдүн жыйынтыктарын жалпылап, негизги тенденцияларды белгилеп, салыштырмалуу талдоо аркылуу биздин кыргыз жаштарынын социалдык бейнесинин сүрөттөөгө аракет жасайбыз. Талдоо кылууда биз респонденттердин этникалык өзгөчөлүктөрүн эске албастан, макаланын максатына ылайык кыргыз жаштары жөнүндө сөз кылаарыбызды белгилеп кетмекчибиз.

Өлкөбүз азаттыкты алган мезгилден бери коомдо түзүлгөн жаңы социалдык-экономикалык жагдайдын таасири астында жалпы калктын курамынды жаштардын да турмуштук баалуулуктары, жашоо багыттары жана стратегиясы зор өзгөрүүлөргө дуушар болду. Биринчи посткоммунисттик идеяларга жуурулушкан жаңы муундун катмары пайда болду. Ушуга байланыштуу объективдүү суроо өзүнөн-өзү туулат: заманбап жаштар эмнеге умтулулушуп, кандай максатты көздөшөт? Баалуулуктары эмнеде? Социалдык-саясий багыттары кандай?

Социологиялык изилдөөлөрдүн жыйынтыктары жаштардын арасында жашоого болгон прагматикалык көз караштын үстөмдүк кылып бара жатканын айгинелейт. Материалдык байлык биринчи орунда туруп, жакшы билим алуу,

маянасы көп жумушка орношуу, кызматтык карьера жасоо жаш жарандардын көңүл чордонун ээлеп алганын төмөнкү диаграмма ачык көрсөтүп турат.

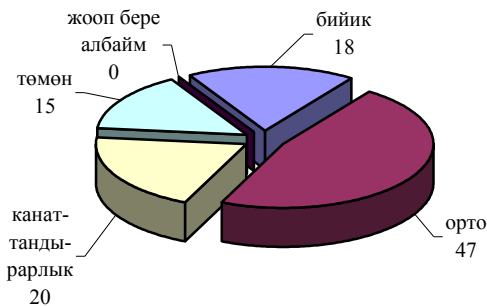
1-диаграмма. Жаштар эмнеге умтулушат? (% менен)

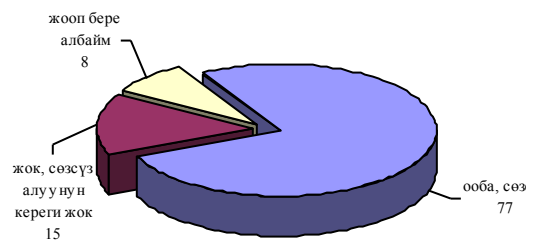
* респонденттер жооп берүүдө жооптун төрттөн ашык эмес варианттарын белгилешкен.

Бул диаграммдан жалпы тенденцияларга назар сала турган болсок, 2004-жылга салыштырмалуу сапаттуу билим алуу негизги максаттардын тизмесинде 2-чи орунда турат. Биздин баамыбызда, билим алуу жаштардын аң-сезиминде кандайдар бир түздөн-түз максат гана эмес, ошондой эле өзүнүн социалдык статусун көтөрүү, маяналуу жумуш ордун табуу жана кызматтык карьера жасоо жолундагы курал катары каралышы мүмкүн. Себеби, көпчүлүк жаштар жогорку окуу жайындагы билим берүүнүн сапатын орто деп баалаганы менен, алардын жогорку билим алууга болгон умтулуусу күчтүү. 2009-жылкы изилдөөнүн жыйынтыгы көрсөткөндөй, сурамжылоого алынган жаштардын 77%ы жогорку билим алуу сөзсүз керек экендигин белгилешкен. Бул кызыктуу тенденцияны төмөндө келтирилген диаграммалар далилдеп турат (белгилеп кетсек, бул көрсөткүчтөр 2004-жылкы изилдөөнүн көрсөткүчтөрү менен дээрлик дал келип, бардык параметрлер боюнча айырмасы болгону 1-3%ды гана түзгөн).

2-диаграмма. ЖОЖдогу билим берүүнүн сапаты (% менен)

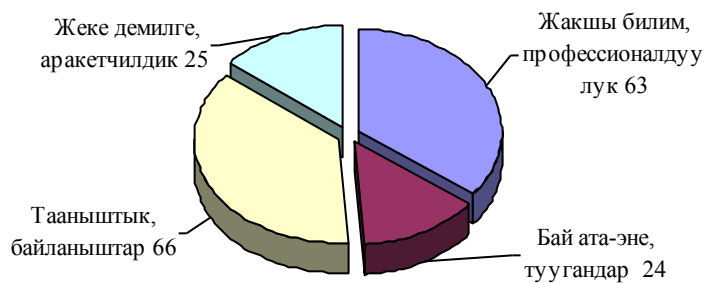
3-диаграмма. Жогорку билим алуунун кереги барбы? (% менен)

Учурда жогорку окуу жайын аяктаган жаш адистердин жумушка орношуусу чоң маселеге айлангандыгы айтпаса да белгилүү. Мунун негизги себеби - бүтүрүүчүлөрдүн басымдуу бөлүгүнүн заманбап эмгек рыногунун талаптарына жооп бербегендиги. Маселен, ЖОЖдордо даярдалган юристтердин, экономисттердин, экологдордун ж.б.у.с. жалпы үлүшү эмгек рыногунун суроо-талабынан алда канча ашып түшөт. Ал эми кесиби өнөр жай жана өндүрүш менен түз байланышы жок жаш адистер такыр эле жумушсуз калууда. 2008-жылы жумушсуз жаштардын үлүшү 57%га чейин өсүп, алардын ичинен 98%ын 30 жашка чейинки жогорку жана атайын орто билимдүүлөр түзөөрүн Миграция жана жумуштуулук боюнча мамлекеттик комитети белгилеген.

Мына ушундай шарттарда «Жакшы жумуш ордун табуу үчүн эмне керек?» деген суроого респонденттердин берген жообу төмөндөгүчө болду (2009-жылдагы социологиялык изилдөөнүн жыйынтыгы боюнча).

4-диаграмма. Жакшы жумуш табуу үчүн эмне керек?
(% менен)

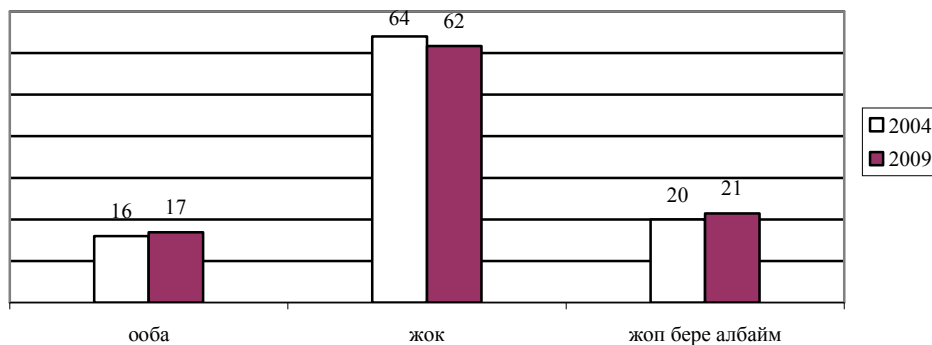

* респонденттер жооп берүүдө жооптун экиден ашык эмес варианттарын белгилешкен.

Эң кейиштүүсү, жаштардын пикири боюнча жакшы жумушка ороношууда биринчи кезекте тааныштык, байланыштардын керектиги. Бирок бул социалдык чындык экендигин да моюнга алышыбыз абзел. Ошентсе да, жакшы билим жана профессионалдуулуктун (кесипкөйлүктүн) актуалдуулугу артып бара жатканы эмгек рыногундагы позитивдүү тенденциянын пайда болушунан кабар берет. Ал эми жеке аракетчилдикке жана демилгелүүлүккө жаштарыбыздын анчейин маани бербегендиги бизди ойлонто турган терс көрүнүш.

Социологиялык изилдөөлөрдүн материалдарын тереңдеп талдоодо дагы бир кызыктуу факт байкалды. Калктын калың катмары катары жаштардын алдыга койгон максаттарына жетүүдө мамлекетте шарттардын түзүлгөндүгү тууралуу пикири чоң социалдык мааниге ээ, анткени бул жалпы мамлекеттик системанын, жаштарга багытталган саясаттын эффективдүүлүгүнө берилген баа болуп саналат. Кийинки диаграммага көңүл буралы.

5-диаграмма. Койгон максатарыңызга жетүү үчүн өлкөдө керектүү шарттар түзүлгөнбү? (% менен)

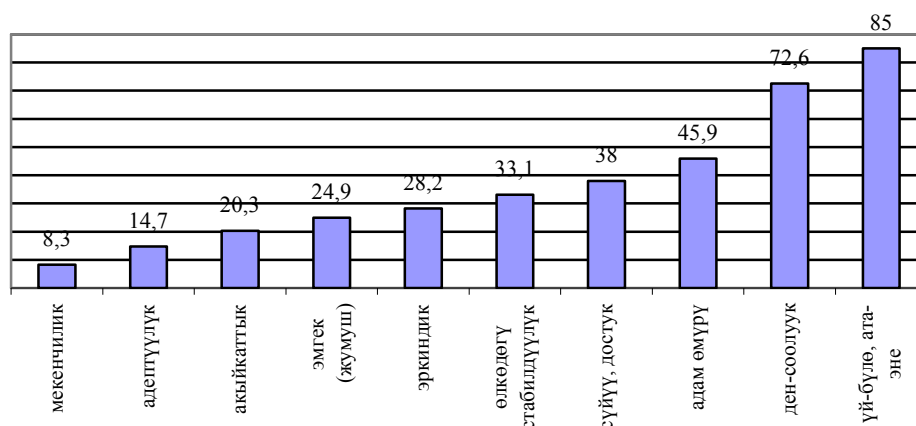

Көрүп тургандай, сурамжыланган жаштардын басымдуу бөлүгү, биздин республикада алдыга коюлган максаттарды жүзөгө ашыруу үчүн керектүү шарттар жок экендигин айтышкан. Жаштардын мындай пикири 2004-жылдан 2009-жылга чейинки убакытта дээрлик өзгөрбөгөндүгүн байкаса болот. Бирок, ошол эле учурда респонденттердин 53,8%ы өз максаттарынын жүзөгө ашаарына ишенишет, такыр ишенбейм дегендердин саны 3,4%ды гана түзгөн. Ал эми алдыга коюлган максаттарына жетүүдө жаштардын 63,2%ы - жеке күчүнө, 18,8%ы – ата-энесинин колдоосуна, 7,1%ы – жакын туугандарына, 4,9%ы – мамлекеттин колдоосуна таянаары, 6,0%ы суроого жооп бере албай тургандыгы белгилүү болду. Мындай көрсөткүчтөр кыргыз жаштарынын келечекке болгон оптимисттик көз карашынан, активдүү жеке инсандык позициясынан кабар берет жана бизди кубандырбай койбойт.

Изилдөөнүн маанилүү милдеттеринин бири заманбап кыргыз жаштарынын баалуулуктары эмнеде камтылганан аныктоо эле. Сурамжылоо маалында респонденттерге атайын иштелип чыккан баалуулуктардын тизмеси көрсөтүлүп, алардын ичинен өздөрү үчүн эң маанилүүсүн тандоо сунушталган. Талдоого ыңгайлаштыруу максатында баалуулуктар эки багытка: а) терминалдык – же адамзатынын жашоосунун маани-маңызына байланышкан фундаменталдуу баалуулуктар; б) инструменталдык – башкача айтканда белгилүү бир максатка жетүүгө керектүү сапат, адептик ченем же куралдар болуп бөлүнгөн.

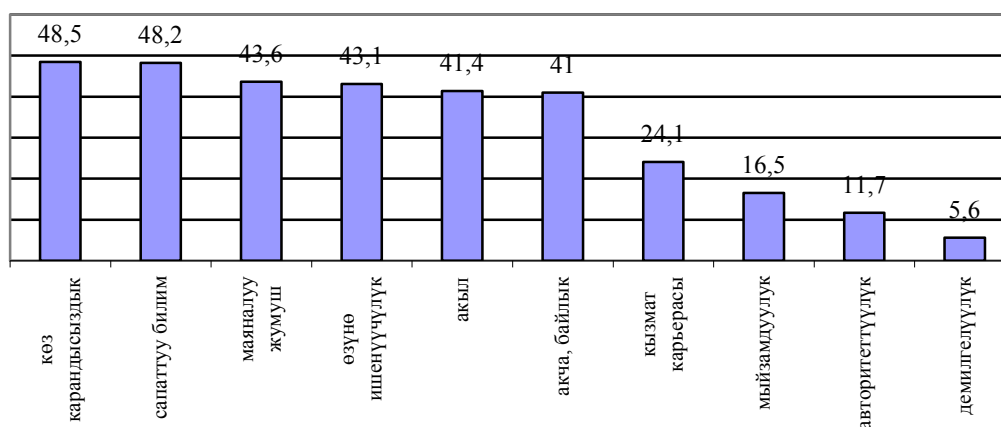
Сөзүбүз кургак болбос үчүн социологиялык цифралардын тилине назар салсак.

6-диаграмма. Жаштардын терминалдык баалуулуктары (% менен)

*респонденттер жооп берүүдө жооптун төрттөн ашык эмес варианттарын белгилешкен.

7-диаграмма. Жаштардын инструменталдык баалуулуктары (% менен)

* респонденттер жооп берүүдө жооптун төрттөн ашык эмес варианттарын белгилешкен

Жогоруда келтирилген 6-чи диаграммдан байкап тургандай, жаш кыргыз жарандарынын аң-сезиминде башка фундаменталдык баалуулуктарга салыштырмалуу үй-бүлө, ата-эне зор мааниге ээ.

Өткөөл мезгилде, коомдогу социо-маданияттык кризистин шарттарында үй-бүлөнүн мааниси өсүп, ал эми мамлекеттик институттарга болгон ишеним төмөндөөрүн респонденттер белгилешет. Себеби, өткөөл жана кыйчалыш заманда үй-бүлө инсан менен коомдун ортосундагы «буфер» сыяктуу кызмат аткарып, терс жагдайлардын зыяндуу таасирин жумшартат. Андыктан инсан көбүнесе өз үй-бүлөсүнөн түнөк табууга умтулат. Анткени үй-бүлө институту өзүн ар кандай коомдук шарттарга тез ыңгайлашуу мүмкүнчүлүгүнө ээ курам экендигин турмуштук тажрыйбада көргөздү. Ал эми кыргыз менталитенинин өзөгүн түзүп келген акыйкаттык (20,3%), адептүүлүк (14,7%), мекенчилик (парриоттуулук) (8,3%) жаштардын терминалдык баалуулуктар шкаласында төмөнкү орундарда жайгашып калышы бизди тынчсыздандырбай койбойт.

Жогоруда белгиленгендей жаштардын мамлекеттик жана коомдук институттарга болгон ишениминин деңгээлин кийинки таблицадан көрө алабыз (2009-жылдагы социологиялык изилдөөнүн жыйынтыгы боюнча, % менен).

	Өкмөт	Милиция	Прокуратура	Сот бийлиги	Массалык маалымат каражаттары	Куралдуу күчтөр
Толук ишеним	5,3	3,8	5,6	7,9	11,7	15,4
Ишеним, бирок толук эмес	38,3	29,6	35,0	28,6	44,0	31,6
Ишенбейм	32,3	44,0	33,5	40,2	21,0	22,6
Жооп бере албайм	6,4	6,8	8,6	5,3	3,8	12,4
Жооп жок	17,7	15,8	17,3	18,0	19,5	18,0

Таблица көргөзүп тургандай, респонденттер башка институттарга салыштырмалуу укук коргоо органдарына көбүрөөк ишенишпейт, анын ичинен өзгөчө алардын милицияга болгон ишениминин деңгээли өтө төмөн (44,0%). Мындай жагдай бир жагынан укук коргоо органдарынын имиджине терс таасирин тийгизсе, экинчи жагынан алардын жаш муун менен болгон мамилесине кедерги болуп, коомдук чыңалууну пайда кылышы мүмкүн. Жаштардын салыштырмалуу жогорку ишенимине куралдуу күчтөр татыды (15,4%). Андан кийинки ишенимге массалык маалымат каражаттары ээ болушкан (11,7%). Ошентип, изилдөөнүн мындай көрсөткүчтөрүнөн мамлекеттик жана коомдук институттарга болгон жаштардын ишениминин төмөн деңгээли, демек аларга карата жалпы мамилесинин пастыгы жөнүндө тыянак чыгарсак болот.

Ал эми 6-7-чи диаграммалар биз жогоруда сөз кылып өткөн жаштардын турмушка болгон прагматикалык көз карашын дагы бир жолу далилдеп, биринчи кезекте материалдык байлыкка умтулган, өз күчүнө таянган, көз карандысыздыкты жогору баалаган, сапаттуу билим алууга жана маяналуу жумушка багытталган кыргыз жаш муунунун социалдык бейнесин сүрөттөйт. Бул жамаатчылык (коллективизм) идеяларынан алыстап, өзүмчүлдүк стереотиптери үстөмдүк кылган капиталисттик, рыноктук типтеги жаңы муундун калыптанып жатышынан да кабарлайт. Бирок,

ушул «батыш» баалуулуктарынын көмүскө экспансиясынын, ааламдашуунун заманында улуттук баалуулуктарбызды жана маданий өзгөчөлүктөрүбүздү жоготуп албасак деген ой бизди бушайман кылбай койбойт.

Тилекке каршы, жаш муундун калыптануу маселесинин бушайман кылган дагы бир тескей жагы бар. Бул заманбап улан-кыздардын арасындагы жат көрүнүштөрдүн отоо чөптөй жайылып баратышы. Ичкилик, баңгилик, алардын кесепетинен кылмыштуулуктун, адепсиз жүрүм-турумдун өсүшү байкалууда. Маселен, Мамстаткомдун маалыматы боюнча акыркы он жылдыкта эле жаштар арасында баңги заттарын колдонуу алты эсеге өсүп, наркологиялык каттоого алынган 15тен 35 жашка чейинки улан-кыздардын саны 2007-жылы 9 миңге жеткен. Кылмыш кылгандардын 52%ын 30 жашка чейинки жаштар, 7%ын өспүрүмдөр түзөт. Акыркы 3 жылдын ичинде кылымдын чумасы аталган ВИЧ/СПИД оорусуна чалдыккандар 1000ден ашып кеткен. Азыркы жаштардын көпчүлүгү ата-энесинин алдындагы милдетин аткарбайт, байлыктын, арактын артынан атасына, энесине кол салгандар, муунтуп өлтүрүп салгандар болуп жатат. Башка өлкөлөргө кетип калгандар арбын. Орусияда эле болжолдуу эсептер менен жарым миллиондон ашык кыргыз жарандары жүрүшөт, ал эми адардын басымдуу бөлүгү жаштар экендиги көпчүлүккө маалым.

2005-жылдын март айындагы окуялардан кийин кыргыз коомунда жаштар үчүн да жаңы

саясий этап башталды десек жаңы-лышпайбыз го. Бүгүн өлкөбүздө жоон топ жаштар уюмдарынын, көп сандаган саясий партиялардын жаштар «канаттарынын» пайда болушу катардагы байкоочуга кыргыз жаштарынын саясаттанышып, башкача айтканда саясат чөйрөсүнө мурункуга салыш-тырмалуу жигердүүрөөк аралашып жатканындай сезилет. Бирок, биздин изилдөөнүн жыйынтыктары мындай көз караштарды четке кагат. Заманбап кыргыз жаштарынын саясатка болгон кызыгуусунун негизги түрү – бул маалыматтык. Жаш жарандардын басымдуу бөлүгү – 34,2%ы саясат жөнүндөгү маалыматка гана кызыгышат жана ошол эле учурда ага аралашкысы келбейт. Саясатка анда-санда кызыккандардын саны 28,9%ды, такыр кызыкпай турган респонденттер 22,2%ды түздү. Жигердүү түрдө саясатка кызыгуусу арткан жаштарыбыздын саны 14,7%га барабар болуп чыкты. Ал эми саясат жөнүндөгү маалыматты респонденттердин 88,6%ы массалык маалымат каражаттары аркылуу алаары белгилүү болду.

Жаш муун бардык учурда жана кайда гана болбосун коомдун бөлөк социалдык топторуна жана улуу муунга салыштырмалуу ар түрдүү протесттик формадагы аракеттерге (митингдерге, саясий жүрүштөргө ж.б.д.у.с.) тез кошулуп кетишет деген пикир көпчүлүк адистерге тиешелүү. Ал эми, биздин изилдөө көрсөткөндөй, тескерисинче сурамжыланган жаштардын 80%ы саясий митингдерге эч качан катышпагандыгын, 92,9 %ы эч бир партиянын мүчөсү эмес экендигин, 66,2%ы саясатка такыр катышкысы келбегендигин билдиришкен. Буга таң калыштын кажети жок деп ойлойбуз. Себеби курак өзгөчөлүктөрүнө жараша жаштар көбүнесе турмуштук башка кызыкчылыктарды (билим алуу, достор, сүйүү, үй-бүлө күтүү, спорт ж.б.) көздөшөт. Анын үстүнө, билиминин, турмуштук тажрыйбасынын чектелгендигине байланыштуу жаш жарандардын саясаттын чырмалышкан маселелерин аңдап түшүнүп, терең талдай албаганы алардын саясат чөйрөсүнөн обочолонуп турушунун себепкери деген пикирдебиз.

Мына, жогоруда биз заманбап кыргыз жаштарынын социалдык бейнесине жасаган сүртүмдөрүбүз бул багытта жасай турган учу-кыйры көрүнбөгөн иштин чекеси гана. Жаштардын абалына системалуу мониторинг кылуу, алардын чөйрөсүндө болуп жаткан коомдук процесстерди ыкчам изилдеп, туура «диагноз» коюп, тиешелүү чараларды көрүү илимдин гана эле эмес бүгүнкү күндүн маанилүү талабы болуп калышы зарыл.

Ушул макаланын алкагында көтөрүлүп жаткан көп кырдуу маселенин дагы бир жагы болгон жаштар саясатынын укуктук-ченемдик базасын жакшыртуу багытында акыркы мезгилде

киргизилип жаткан өгөртүүлөр боюнча өз пикирибизди билдире кетсек.

Жакында эле Жогорку Кенеште жаштар саясаты жөнүндөгү мыйзамдын жаңы редакциясы талкууланып, кабыл алынды. Ал мыйзамдагы негизги жаңылык – бул жаштар категориясынын кыскартылышы, башкача айтканда, мурун «жаштар» деп 14төн 35 жашка чейинки жарандарды эсептесек, азыр алардын жашы 14төн 28ке чейин кыскарды. Мунун бирден бир себеби катары, 14-35 жаштагы калктын катмары коомдун дээрлик жарымынан көбүн түзүп, аларга карата болгон мамлекеттик программаларды ишке ашыруу көп ресурстарды талап кылаары белгиленген.

Бул иш, өз убагынан кечигип жатса да, туура багытта жасалып жаткандыгын жана колдоого арзый тургандыгын баса белгилейбиз. Себеби, «жаштар» категориясын аныктоо, алардын курак өзгөчөлүктөрүнүн чегин белгилөө боюнча буга чейин иштеп келген жаштар тууралуу мыйзамдын тийиштүү жоболорун кайра карап чыгуу зарылдыгы бар экендигин мурда эле айтып чыкканбыз (караңыз: К.Исаев. *Кыргыз коомун жаңылоо жаштардан башталса...* «Көк Асаба» гезити 2.06.2009-ж.). Анткени, кыргыздын салты боюнча эркек балдарды 13 жашынан баштап «эр жигит эл четинде, жоо бетинде» деп, колуна камчы берип, ат мингизип, мобу жер сеники, мобу эл сеники, эл-жеринди кайтарасың деп жөнөтүшкөн. Демек, кыргыздын байыркы салтында балдарды 13 жашынан баштап жигит деп эсептешкен. Кыздарды болсо «кыз жүргөн үйдө кыл жатпайт», «кызга кырк бир үйдөн тыноу» деп тарбиялап, 13-14 жашынан турмушка беришкен. Бул кокусунан чыккан нерсе эмес, табияттын мыйзамына тыгыз байланышкан. Себеби, биз түштүк элибиз, түштүк калкына күн көп тиет, күн көп тийген адамдын денеси эрте бой жетип, эрте бышат. Ошон үчүн кыргыздар 18ге чыккан кызын кары далы болуп баратат деп намыстанышчу. Бул маселенин тарыхый жагы.

Ал эми экинчи жагын алсак, мамлекет жаш курагынын жогорку чегин 35 жашка чейин узартуу менен жаш муунду заманбап мезгилдин, рыноктук экономиканын талаптарына ылайык өз алдынчалыкка тарбиялабастан, алардын аң-сезиминде дагы эле болсо совет доорунан калган эски «багуучулук» стереотиптердин (бардыгын мамлекет жасайт, курсакты тойгузат, жумуш таап берет, орусча айтканда «иждивенчество») сакталып калышына шарт түзүп, мамлекеттик камкордукка жаман көндүрүп келген. Муну 2009-жылы жүргүзүлгөн биздин изилдөө да тастыктап олтурат. Анын жыйынтыгы боюнча сурамжыланган жаштардын 82,7%ы мамлекет жаштарга кам көрүшү керек, ал эми алардын 8,9% гана жаштар өз күчү менен турмушун

куруп, ийгиликтерге жетишиши зарыл деген пикирди айтышкан. Берилген суроого респонденттердин 8,4% жооп берген эмес.

Демек, азыркы шарттарда заманбап улан-кыздарды мамлекеттик жаштар саясатынын объектиси эмес, субъектисине, башкача айтканда жигердүү катышуучусуна айлантуу, алардын идеялык туруктуу көз карашын калыптандыруу, элдик рухий дөөлөт, маданий мурасты аң сезимине негизги баалуулуктар катары сиңирүү эң маанилүү жана стратегиялык мүнөздөгү тапшырма. Анын ийгиликтүү жүзөгө ашырылышы үчүн терең ойлонулган жаштар саясаты, мамлекеттик органдардын жана жаштарга кайдыгер карабаган бардык коомдук институттардын, илимий-изилдөө уюмдарынын биргелешкен, шайкеш аракеттери бирден бир зарыл шарт.

Сөзүбүздүн соңунда бул багыт боюнча, көп жылдык социологиялык байкоолордун негизинде бышып жетилген, төмөнкү сунуштарыбызды(ой-толгоолорубузду) ортого салаар элек:

1. Кыргыз жаш улан-кыздарын тарбиялоонун жаңы стратегиясын жана программасын улуттук мүдөөлөрдүн негизинде кайрадан иштеп чыгуу зарыл. Жаш муунду улуттук тарбиялоодо биринчи кезекте үй-бүлө институтунун, балабакча, баштапкы мектептердин ордун жана милдеттерин (функцияларын) тактап, кыргыздын кылымдар бою калыптанган, тарыхый сыноосунан өткөн, бирок, акыркы жылдары унутта калып же такыр эле жок болуп бараткан улуттук сапаттардын жана адептик, рухий баалуулуктардын негизинде мекенчил жаш улан-кыздарды калыптандыруу керек.

2. Бардык мектептердин (мамлекеттик, муниципалдык, менчик) башталгыч класстарында (1-4 класстар) кыргыздын эң бай рухий байлыктарында (жомоктордо, эпостордо, макал-лакаптарда, элдик ырларда ж.б.) жана прогрессивдүү салттарында камтылган рухий баалуулуктардын негизинде улуттук көз-караш, ой-толгоону калыптандыруу абзел.

3. Мектептердин жогорку класстарында, колледждерде, лицейлерде, ЖОЖдордо улуттук маданият, улуттук философияны дүйнөлүк рухий байлыктар менен туура айкалыштыруу аркылуу цивилизациялардын баарлашуусу жана бири-бирине ширелүүсү башталган ааламдашуу шарттарында улутман, мекенчил, жоопкер, намыскөй жарандарды тарбиялоо өтө актуалдуу болуп калуусу тийиш.

4. Демек, жаш муунду жаңы багытта тарбиялоо программасы мамлекеттик жаштар саясатынын өзөгүн түзүп, ал эми аны ийгиликтүү турмушка ашырууга мүмкүндүк берген атайын даярдалган адистер керек. Ал үчүн ЖОЖдордо «жаштар менен иштөө» деген кесипчилик ачылып, анын стратегиясы иштелип чыгып, кафедра, факультет уюштурууну Билим жана илим министрлиги жаштар иштери боюнча мамлекеттик орган менен бирдикте ойлоношу керек.

5. Мамлекеттик жаштар саясатынын натыйжалуулугун, ыкчамдыгын артыруу максатында ага илимий колдоо көргөзүлүшү зарыл. Башкача айтканда, жаштар чөйрөсүндө болуп жаткан процесстердин күрөө тамырында колду дайым кармап, алар жөнүндө так жана туура маалыматка ээ болуш үчүн такай социологиялык изилдөөлөр, мониторингдер жүргүзүлүп турушу абзел. Кыргызстан көз карандысыздыкты алгандан бери ушул күнгө чейин (айрым изилдөөчүлөрдүн жеке маанидеги иштерин көңүлгө албаганда) жаштар маселелери боюнча бир дагы республикалык масштабдагы толук кандуу изилдөө болгон эмес. Жаштар иштери боюнча мамлекеттик мекеме статистикалык гана маалыматка ээ болуп, ал эми жаштар арасында процесстердин өнүгүшүнүн динамикасы жөнүндө бир дагы маалыматы жок. Алыс барбай эле коңшу Орусияны мисалга алсак, ал жерде Илимдер академиясынын алдында жаштарды изилдеген атайын Институт 30 жылдан ашык убакыттан бери иштеп келет. Жыл сайын бир нече ирет жаштар изилдөөлөрү жүзөгө ашырылат. Федералдык жаштар органы жыл сайын жаш муундун абалы тууралуу улуттук доклад жасап турат.

Аягында айтаарыбыз, жаштар – бул коомдогу муундардын алмашуу процесстеринде атылып чыгууга дайым даяр турган күч-кубат. Ушуну менен катар эле жаш муун – бул коомдун «барометри», мамлекеттеги социалдык абайрайынын комфорттуулугун же чыналуусун так көрсөтүп туруучу чен-өлчөм (индикатор). Ошондой эле алар чоң кыйратуучу касиетке да ээ курал. Тилекке каршы, жаштардын курак өзгөчөлүктөрүнө байланышкан оомол табигатынан жеке кызыкчылыктарын биринчи орунга койгон саясий спекулянттар колдонуп келишет. Андыктан, жаш муундун прогрессивдүү күчүн коомдук пайдалуу нукка бура турган, терең ойлоноштурулган мамлекеттик жаштар саясаты керек экендигин дага бир жолу баса белгилеп кетмекчибиз.

Рецензент: д.соц.н., профессор Нурова С.С.